

## 1 Χαρακτηριστικά της ποιητικής γραφής του Καβάφη

**Ιστορισμός:** Το θέμα του ποιήματος αντλείται από τα ελληνιστικά και ρωμαϊκά χρόνια. Το πλαστό πρόσωπο, ο ποιητής Φερνάζης, συνδέεται με ιστορικά πρόσωπα όπως ο Μιθριδάτης και οι Ρωμαίοι, ενώ το έπος του έχει πρωταγωνιστή επίσης ιστορικό πρόσωπο, το Δαρείο. Τέλος, η Αμισός είναι μια ιστορική πόλη.

**Θεατρικότητα:** Το ποίημα διακρίνεται για την εξωτερική και εσωτερική δράση του. Εξωτερική δράση είναι η σκηνοθεσία (τοποθέτηση στο χώρο και το χρόνο) και σκηνική δράση (ο υπηρέτης που αναγγέλλει την είδηση θυμίζει έντονα τον άγγελο της αρχαίας τραγωδίας). Ωστόσο περισσότερο έντονη είναι η εσωτερική δράση που είναι πλούσια σε διλήμματα, αντιθέσεις, ανατροπές, ψυχικές μεταπτώσεις, διαψεύσεις.

**Πεζολογικό ύφος:** Ο ελεύθερος, ανισοσύλλαβος και χωρίς ομοιοκαταληξία στίχος συνοδευόμενος από εκφράσεις της καθημερινής ομιλίας, στους μετρικούς παρατονισμούς, στο διασκελισμό, στο μικροπερίοδο σχήμα, στα ελάχιστα σχήματα λόγου, στην προσεγμένη στίξη και γενικά στο λιτό ύφος.

2. Με δεδομένη την πρόθεση του Καβάφη να στηλιτεύσει τη στάση εκείνων των ποιητών που προδίδουν την τέχνη τους προκειμένου να εξυπηρετήσουν ατομικές φιλοδοξίες, καθίσταται σαφές πως ο Φερνάζης δεν αποτελεί προσωπείο του ποιητή. Η κενόδοξη φιλοδοξία του, η μικροπρέπεια που τον διακρίνει, αλλά και η σκέψη του να θυσιάσει την αλήθεια του ποιητικού του λόγου προκειμένου να γίνει αρεστός στον Μιθριδάτη, συνιστούν στοιχεία που τον απομακρύνουν απ' όσα πρέσβευε κι όσα επιθυμούσε ο Καβάφης. **Ο Φερνάζης, το δίχως άλλο, στέκει μακριά απ' το ιδανικό πρότυπο των θεραπόντων της ποιητικής τέχνης που είχε κατά νου και στήριζε με τη στάση του ο Καβάφης.**

Η διαφορά ήθους ανάμεσα στον Καβάφη και τον Φερνάζη είναι πρόδηλη, ενώ συμπληρώνεται και μ' επιμέρους διαφορές, όπως είναι η ενασχόληση του Φερνάζη με την επική ποίηση, αλλά και το γεγονός ότι ο Φερνάζης κινείται στην αυλή -και διεκδικεί την εύνοια- ενός βασιλιά.

Ωστόσο, ο Καβάφης δεν επιθυμεί να κρατήσει απόλυτες αποστάσεις από τον Φερνάζη, καθώς θέλοντας να τηρήσει την αρχή της ειλικρίνειας που πρεσβεύει,

αναγνωρίζει κι εμμέσως παραδέχεται πως κάποια από τα στοιχεία του Φερνάζη - κάποια από τα αρνητικά στοιχεία του Φερνάζη- ενυπάρχουν σε πολλούς ανθρώπους: άρα και στον ίδιο. Είναι, βέβαια, σαφές πως ο Καβάφης δεν ενδίδει στις αρνητικές αυτές πτυχές της ανθρώπινης φύσης (αντιζηλία, υπέρμετρη φιλοδοξία, εκμετάλλευση της τέχνης για ίδια συμφέροντα)· δεν μπορεί εντούτοις ν' αρνηθεί την ύπαρξή τους, ούτε να ισχυριστεί με απόλυτη ειλικρίνεια πως ποτέ δεν απασχόλησαν και τον ίδιο.

**Επιτρέπει, λοιπόν, ο Καβάφης την εν μέρει συσχέτισή του με τον Φερνάζη,** αφήνοντας να διαφανούν κάποια κοινά μεταξύ τους στοιχεία: → είναι κι οι δύο ποιητές (έστω κι αν ασχολούνται με διαφορετικά είδη ποίησης)  
→ ζουν υπό την επίδραση του ελληνισμού, χωρίς να βρίσκονται στην Ελλάδα  
→ γράφουν κι οι δύο σε περιόδους πολεμικής έντασης (ο Καβάφης συνέθεσε τον Δαρείο το Μάη του 1917· είναι όμως πιθανό η πρώτη γραφή του ποιήματος να τοποθετείται πριν το 1897)  
→ συνθέτουν ομότιτλα ποιήματα  
→ βιώνουν την κυριαρχία της ποιητικής ιδέας στη σκέψη τους (ο πόλεμος με τους Ρωμαίους που αρχίζει -κι όχι ξεσπά- κι άρα ήταν αναμενόμενος, προκαλεί μεγάλη έκπληξη στον Φερνάζη, σαν να μην είχε αντιληφθεί καθόλου τι συνέβαινε στη χώρα του. Απορροφημένος στην ποιητική δημιουργία ο Φερνάζης· και παραμένει έτσι, αφού ακόμη κι όταν μαθαίνει για τον πόλεμο, συνεχίζει να επεξεργάζεται στη σκέψη του την ποιητική του ιδέα)

Αν με βάση τις ομοιότητες αυτές θεωρήσουμε πως ο Φερνάζης λειτουργεί ως προσωπείο του Καβάφη, τότε θα μπορούσαμε να εκλάβουμε την αλλαγή στη στάση του Φερνάζη ως τελική επιλογή υπέρ της αλήθειας, και άρα ως επικράτηση της ποιητικής του ιδιότητας. Θα μπορούσαμε, δηλαδή, να εικάσουμε πως στο τέλος ο Φερνάζης δίνει το προβάδισμα στην τέχνη του, και πως παραμερίζει τις προσωπικές του φιλοδοξίες. Ωστόσο, ο Καβάφης δεν επιτρέπει ένα τόσο οριστικό και ξεκάθαρο συμπέρασμα για τα κίνητρα του Φερνάζη, διατηρώντας αμφίσημη τόσο την τελική επιλογή του Φερνάζη, όσο και κατ' επέκταση τη συσχέτισή του με τον επινοημένο ποιητή.

3. Σε πολλούς στίχους του ποιητικού κειμένου είναι εύκολο να διακρίνει κανείς στοιχεία «καβαφικής ειρωνείας». Συγκεκριμένα:

- στ. 1: «σπουδαίον μέρος».

Ενδεικτική είναι η λόγια κατάληξη του επιθέτου. Σπουδαίο μέρος βέβαια της βιογραφίας ενός βασιλιά είναι το έργο του, η προσφορά του και όχι το πώς κατέλαβε την εξουσία. Απ' την άλλη, ο δόλιος τρόπος που χρησιμοποιήθηκε από το Δαρείο για να ανέβει στο θρόνο μόνο σπουδαίος δεν είναι.

- στ. 7: «χρειάζεται φιλοσοφία».

- στ. 11: «Βαθέως το σκέπτεται το πράγμα ο ποιητής».

Ο Καβάφης ειρωνεύεται τον βαθυστόχαστο προβληματισμό του Φερνάζη, το δίλημμα που αντιμετωπίζει. Η αντίδραση απελπισίας του ποιητή Φερνάζη όταν ξεσπά ο πόλεμος φανερώνει ότι πρόκειται για ψευτοδίλημμα. Ο φανταστικός ποιητής είχε πάρει ήδη την απόφαση του.

- στ. 17-18: «Που τώρα ο ένδοξος μας βασιλεύς ο Μιθριδάτης, Διονύσιος και Ευπάτωρ»

Ο Καβάφης κολακεύει τον Μιθριδάτη, ενώ είναι γνωστό ότι σκότωσε τον αδερφό του για να γίνει μονάρχης. Πρόκειται για εμφανή ειρωνεία.

- στ. 16: «Τι συμφορά!»

- στ. 19: «μ' ελληνικά ποιήματα ν' ασχοληθεί»

- στ. 20: «Μέσα σε πόλεμο - φαντάσου, ελληνικά ποιήματα»

Στους στίχους αυτούς ο Αλεξανδρινός ποιητής ειρωνεύεται και σαρκάζει μάλιστα τη στάση του Φερνάζη να οδύρεται όταν ξεσπά ο πόλεμος, όχι για τα δεινά που θα επιφέρει στη χώρα και στο λαό, αλλά γιατί θα ματαιώσει τα ιδιοτελή ποιητικά του σχέδια. Η επανάληψη «ελληνικά γράμματα» (στ. 19-20) εντείνει τον ειρωνικό τόνο του ποιητή.

- στ. 21-25: «Ατυχία»

«Τι αναβολή»

Η ειρωνεία για τον ίδιο λόγο συνεχίζεται και σ' αυτή τη στροφή. Επικεντρώνεται στη λέξη «Ατυχία!» και το συνοδευτικό θαυμαστικό, κι ακόμη στην επανάληψη «Τι αναβολή» (στ. 25).

- στ. 36-37: «Το πιθανότερο είναι, βέβαια, υπεροψίαν και μέθην υπεροψίαν και μέθη θα είχεν ο Δαρείος».

Το λόγιο ύφος και η επανάληψη (υπεροψία και μέθη) αποδίδουν την καβαφική ειρωνεία στη μεταβαλλόμενη στάση του ποιητή ανάλογα με τις ιστορικές συνθήκες.

4. Ο Καβάφης μας αιφνιδιάζει με αυτή την στροφή. Ενώ συνολικά στο ποίημα η προσωπικότητα του Φερνάζη φανερώνει έναν άνθρωπο ιδιοτελή, κόλακα και καιροσκόπο, η στροφή αυτή αποκαθιστά πλέον τον Φερνάζη ως γνήσιο λειτουργό της Τέχνης. Μέσα στην ψυχική του αναστάτωση και ύστερα από την εκτίμηση της κατάστασης σε προσωπικό και εθνικό επίπεδο, φαίνεται να ξεκαθαρίζει το αρχικό δίλημμα που τον βασάνιζε. Θα γράψει λοιπόν ότι ο Δαρείος πήρε το θρόνο από υπεροψία και μέθη, αρνούμενος κάθε μέσο κολακείας για να κερδίσει την εύνοια του βασιλιά. Η επανάληψη της φράσης *υπεροψίαν και μέθην* αισθητοποιεί το *πάει κ' έρχεται* της ποιητικής ιδέας. Στην τελευταία αυτή στροφική ενότητα αποκαλύπτεται παράλληλα και η εξάρτηση της τέχνης από τις εξωτερικές συνθήκες, καθώς και τα διλήμματα που βασανίζουν συχνά τους καλλιτέχνες, ιδιαίτερα όταν σε περιόδους δύσκολες πρέπει να πάρουν μέσα από την τέχνη τους μια συγκεκριμένη θέση. Τέλος, παρουσιάζεται και μια άλλη παράμετρος: Αυτή των κρίσιμων συνθηκών, που μπορεί να ωριμάσουν πιο εύκολα τη συνείδηση του καλλιτέχνη.

5. Η υπεροψία που διακρίνει τον Μιθριδάτη Ε', ο οποίος θεωρεί δεδομένο πως στο μέλλον θα αποκτήσει ακόμη περισσότερα αγαθά και δυνάμεις, μας παραπέμπει στην αντίστοιχη υπεροψία του γιου του Μιθριδάτη ΣΤ' που δεν δίστασε να αναμετρηθεί με τους Ρωμαίους, αλλά και στην υπονοούμενη υπεροψία του Φερνάζη, ο οποίος θεωρούσε βέβαιη την καταξίωσή του με το επικό του ποίημα.

Ωστόσο, όπως εύλογα σχολιάζει ο μάντης στο συγκεκριμένο ποίημα, «η τύχη ξαφνικές έχει μεταβολές» κι αυτό γίνεται ιδιαίτερα εμφανές στην ανατροπή των επιδιώξεων του Φερνάζη, ο οποίος σχεδίαζε τη μελλοντική του ανάδειξη, χωρίς να έχει λάβει υπόψη του τη ρευστή πολιτική κατάσταση της χώρας του.

**Η θεματική, επομένως, της υπεροψίας των ανθρώπων και η συσχέτισή της με το επισφαλές των ανθρώπινων πραγμάτων, είναι κοινή και στα δύο ποιήματα.** Ο ποιητής θεωρεί καίριο να κατανοήσουν οι άνθρωποι πόσο γρήγορα μπορούν να

ανατραπούν τα σχέδιά τους, και άρα πόσο ουσιώδες είναι να αποφεύγουν στη ζωή τους την υπεροψία, και τη ματαιόδοξη επιδίωξη όλο και περισσότερων επιτυχιών και αποκτήσεων.

**Πέρα, βέβαια, από τη βασική αυτή ομοιότητα, εντοπίζουμε κι επιμέρους κοινά στοιχεία ανάμεσα στα δύο ποιήματα:**

→ Ο δισταγμός του μάντη να απαντήσει με πλήρη σαφήνεια σχετικά με το μέλλον του Μιθριδάτη (Ικανοποιητικώς δεν μπόρεσα να διευκρινίσω. /

Κατάλληλη δεν είν' η μέρα σήμερα...), υπενθυμίζει ότι τα πρόσωπα που καλούνται να εκφέρουν λόγο στους βασιλείς ή για τους βασιλείς, οφείλουν να σκεφτούν καλά τις επιπτώσεις που μπορεί να προκύψουν σε περίπτωση που με τα λεγόμενά τους τούς δυσαρεστήσουν, και μας παραπέμπει στην ανάλογη συμπεριφορά του ποιητή Φερνάζη στον Δαρείο: «ίσως υπεροψίαν και μέθην· όχι όμως — μάλλον / σαν κατανόησι της ματαιότητος των μεγαλείων. / Βαθέως σκέπτεται το πράγμα ο ποιητής». Ο Φερνάζης παρόλο που αντιλαμβάνεται την αλήθεια σχετικά με τον ένδοξο πρόγονο του Μιθριδάτη, ξέρει καλά πως λέγοντάς την είναι πιθανό να δυσαρεστήσει τον βασιλιά του.

→ Ο μάντης επιχειρεί να προειδοποιήσει τον Μιθριδάτη Ε΄ πως δεν είναι εύκολο (ή πιθανό) να βρεθεί κάποιος να τον βοηθήσει και να τον σώσει, σε περίπτωση που κάποιοι που διαφωνούν ή δυσαρεστούνται με την απληστία του θελήσουν να τον βλάψουν. Προειδοποίηση που φανερώνει τη μονομέρεια των αποφάσεων του Μιθριδάτη Ε΄ και μας παραπέμπει στην ανάλογη στάση που ακολούθησε και ο γιος του, ο Μιθριδάτης ΣΤ΄, ο οποίος δεν δίστασε να εμπλακεί σε σειρά πολέμων με τους Ρωμαίους, χωρίς -όπως και ο πατέρας του- να έχει την απόλυτη εμπιστοσύνη των ανθρώπων του βασιλείου του: «Είναι φρικτότατοι εχθροί οι Ρωμαίοι. / Μπορούμε να τα βγάλουμε μ' αυτούς, / οι Καππαδόκες; Γένεται ποτέ; / Είναι να μετρηθούμε τώρα με τες λεγεώνες;».

→ Η παράθεση από τον Καβάφη τόσων επιθέτων για να τονιστεί το μεγαλείο και η ισχύς του Μιθριδάτη Ε΄, (ένδοξος και κραταιός, / μεγάλων πόλεων ο κύριος...) βρίσκει το ανάλογό της και στο ποίημα «Ο Δαρείος», για τον γιο του, Μιθριδάτη ΣΤ΄: ο ένδοξός μας βασιλεύς, / ο Μιθριδάτης, Διόνυσος κ' Ευπάτωρ-, και αποσκοπεί στο

να δώσει έμφαση σε ό,τι εν τέλει θεωρούνταν σημαντικό από τους δύο βασιλείς. Η στρατιωτική και πολιτική δύναμη, η δόξα και η κατάκτηση ολοένα και περισσότερων περιοχών, συνιστούσαν για τα δύο αυτά πρόσωπα τη βασική τους επιδίωξη, καθώς μέσω αυτών εκπλήρωναν την υπέρμετρη φιλοδοξία τους.